

España en Europa e no mundo.

A integración de España na C.E.E. O papel de España no contexto internacional. Participación en conflitos bélicos e misións humanitarias e de paz.

Antecedentes.

Dende comezos do século XIX, tras a independencia dos seus dominios americanos, España tivera un papel case irrelevante no concerto internacional. Un país periférico, de industrialización tardía e limitada e cunha historia demasiado conflitiva apenas podía pensar en aventuras exteriores. Tras o desastre do 98, debeu resignarse á **posición secundaria** que as grandes potencias, especialmente Gran Bretaña e Francia, lle consentiron no norte de África e no Mediterráneo. A proxección africanista tivo un alcance territorial moi limitado pero ninguén pode esquecer a enorme transcendencia que tiveron o longo conflito de Marrocos e o exército colonial na vida interna española nas primeiras metade do século XX.

O franquismo, malia as pretensións imperiais dalgúns dos seus responsables e propagandistas, non puido saír deses límites. A impotencia levou á **neutralidade na Segunda Guerra Mundial**. Tras a derrota das potencias fascistas, que tanta improtancia tiveran na vitoria dos sublevados na Guerra Civil, chegou a **condena internacional e o illamento**. O comezo da **guerra fría** permitiu ao réxime adaptarse a un entorno europeo e internacional menos hostil. Así o certificaron os **acordos bilaterais hispano-norteamericanos** (1953), o **Concordato coa Santa Sede** (1953) e o **ingreso na ONU** (1955). Pero a ditadura franquista fixo que España non fose invitada a participar nas primeiras fases da **integración europea**: o creación do Consello de Europa (1949), o nacemento da Comunidade Europea do Carbón e do Aceiro (CECA, 1951) e os Tratados de Roma (1957), que darían orixe á Comunidade Económica Europa (CEE) e á Comunidade Europea da Enerxía Atómica (EURATOM).

O **Plan de Estabilización** de 1959 posibilitou a apertura de España aos mercados exteriores e propiciou a chegada de investimentos estranxeiros. Os países da CEE constituían xa os principais socios comerciais do país e tanto os tecnócratas do Opus Dei como algúns representantes da elite económica recomendaban un achegamento ás institucións europeas. En 1962, o goberno español pediu oficialmente a **apertura de negociacións** para ser primeiro país asociado e máis tarde membro de pleno dereito da CEE. A petición non foi atendida dado que a ditadura non era compatible co establecido nos tratados comunitarios. A solicitude volveuse presentar en 1964 con idénticos resultados. Finalmente, os esforzos diplomáticos fructificaron en 1970, cando foi asinado un **Acordo Comercial Preferencial**, un compromiso mutuo de redución arancelaria. Os intercambios económicos entre España e o mercado común europeo reforzáronse pero ausencia de democracia vetaban a entrada nas institucións comunitarias.

O proceso de adhesión á CEE.

Tras a morte de Franco, os países europeos adiron o inicio das negociacións ata confirmar que os pasos cara a democracia eran firmes. Tras as eleccións xerais de xuño de 1977, gañadas pola UCD, o goberno de **Adolfo Suárez solicitou formalmente á adhesión de España á CEE**. As negociacións comezarían en 1979. O firme europeísmo de Suárez contrastaba co seu dubidoso atlantismo: o ingreso na OTAN (Organización do Tratado do Atlántico Norte), o bloque militar occidental liderado polos EEUU, non semellaba entre as súas prioridades.

O **proceso de integración na CEE foi longo e complicado** pola coincidencia de varios factores. A Europa dos nove (Francia, Italia, Alemaña, Países Baixos, Bélxica, Luxemburgo, Dinamarca, Irlanda e Reino Unido) sufría aínda os efectos da **crise petrolífera de 1973** e da súa **primeira ampliación**. A integración de España resultaba especialmente complexa pola importancia dos seus sectores agrario e pesqueiro, as súas magnitudes territoriais e demográficas e os seus fortes desequilibrios rexionais. Ademais, algúns importantes países comunitarios procuraban impoñer condicións ao ingreso español: Gran Bretaña pedía a apertura da fronteira con Xibraltar, Francia buscaba garantías para a súa agricultura fronte a competencia española, Alemaña postulaba a incorporación simultánea de España á OTAN, etc. Mentres, España foi admitida no **Consello de Europa** (1978).

Aínda que a integración nas Comunidades Europeas gozaba dun amplísimo consenso político e a oposición a ela era minoritaria, a complicada situación interna contribuíu tamen a ralentizar o proceso de integración. Os débiles gobernos da UCD non puideron impoñer plans de axuste económico como os que xa se estaban aplicando na maioría dos países da CEE e que as institucións comunitarias demandaban.

A dimisión de Suárez e a súa substitución por **Leopoldo Calvo Sotelo** semellaron derrubar os receos atlantistas do goberno español. O novo executivo apostou pola **integración na OTAN**. As Cortes aprobaron a solicitude de ingreso de España nela, que se faría efectiva en maio de 1982. O goberno da UCD facía unha aposta decididamente europeísta e consideraba a integración do exército español nas estruturas militares occidentais como un antídoto as tentacións golpistas nun momento en que aínda estaba recente a intentona do 23-F. Porén, o PSOE e toda a esquerda opuxéronse frontalmente a aquela decisión.

Nas **eleccións xerais de outubro de 1982**, o PSOE obtivo un amplo triunfo que lle deu maioría absoluta no Congreso e no Senado e posibilitou a elección dun goberno presidido por **Felipe González**. En 1983, cos socialistas no poder tanto en España como en Francia, reanudáronse as negociacións co apoio firme do goberno alemán. As **maiores dificultades** nacían de dúas cuestións: por unha banda, os **problemas financeiros** derivados do feito de que España, ao dispór dunha renda inferior á media europea, se ía converter en receptora neta de fondos europeos; pola outra, os derivados da **incorporación do sector primario español** (agricultura, gandería, pesca) ao mercado común europeo. Sorteáronse a través do establecemento de períodos transitorios de ata 10 anos que permitían unha integración gradual.

Superadas as negociacións, en xuño de 1985 tivo lugar no Palacio Real de Madrid a **sinatura solemne do Tratado de Adhesión á CEE**, que entrou en vigor o 1 de xaneiro de 1986. A incorporación de España a CEE como membro de pleno dereito tivo un apoio case unánime das forzas políticas e da opinión pública. As consecuencias para España foron notables:

- Puxo **fin ao tradicional proteccionismo español**, o que significou a apertura aos produtos españois do amplo mercado comunitario pero, ao mesmo, tempo forzou unha dura reconversión dalgúns sectores (pesca, agricultura, siderúrxia, construción naval). O axuste en termos de emprego foi drástico.
- Significou a recepción dun considerable volume de **axudas europas** a través dos **fondos estruturais** (Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional -FEDER-, Fondo Social Europeo -FSE-, Fondo Europeo de Orientación e Garantía Agraria -FEOGA-g) e de cohesión. de Orientación e Garantía Agraria -FEOGA) e **de cohesión**. A modernización das infraestruturas españolas nas últimas décadas non tería sido posible sen esta aportación.

Dende o ingreso na CEE, o Estado español amosouse como un socio activo que participou activamente na elaboración dos acordos que foron transformando a arquitectura institucional europea:

- A **Acta Única Europea** (1986), que estableceu a libre circulación de mercadorías, persoas, servizos e capitais (o *mercado único*) e sentou as bases para unha política económica común.
- O **Tratado de Schengen sobre seguridade europea** (1991), que suprimiu os controis fronteirizos entre os estados asinantes.
- O **Tratado de Maastricht** (1992) fundou a partir da CEE a **Unión Europea** (UE), con obxectivos moi ambiciosos: integración económica e monetaria, política exterior e de seguridade comúns, fomento de políticas sociais e medioambientais, creación da cidadanía europea...A unión política aparecía no horizonte, pero a UE seguiu a ser unha unión de estados con institucións e símbolos compartidos. O Banco Central Europeo (1998), un responsable de política exterior común (1999) e unha moeda común, o euro (2002).

En Maastricht acordouse o establecemento da Unión Monetaria para 1999. Aqueles países que cumprisen os chamados criterios de converxencia (niveis máximos de déficit e endebedamento públicos, índices de inflación e tipos de xuro baixos). España, baixo o goberno do Partido Popular, presidido por José María Aznar, conseguiu cumprilos en 1998 e puido adoptar definitivamente o euro no 2002.

- Os **Tratados de Amsterdam** (1997), **Niza** (2001) e **Lisboa** (2007) trataron de reforzar as institucións Europeas, singularmente o Parlamento. Porén, a pouco ambiciosa **Constitución Europea** (2004), malia ser ratificada por España por referéndum popular, non chegou a entrar en vigor ao ser rexeitada polos pobos holandés e francés.

Nas últimas décadas, a evolución da UE veuse condicionada polas mudanzas experimentadas polo mapa europeo, singularmente a disolución do bloque socialista (1989), a reunificación alemá (1990) e a desintegración da URSS (1991). O novo escenario posibilitou sucesivas ampliacións (1995, 2004, 2007, 2013), que España apoiou sen reparos. Dos 12 membros de 1986 pasouse aos 27 actuais tras a saída do Reino Unido a raíz do *Brexit* (2020). Este revés é o síntoma máis claro das dificultades polas que pasa o proxecto europeo, afectado polo complicado escenario internacional, a falla de liderado e os conflitos de intereses entre os estados membros.

A integración no bloque occidental.

A adhesión ao proxecto europeo tivo un notable influxo nas relacións de España co bloque occidental liderado polos EEUU. O **ingreso na OTAN**, solicitado en outubro de 1982 e asinado en maio de 1982, provocara unha forte división política.

Mentres estivo na oposición, o **PSOE amosárase contrario tanto á renovación dos pactos bilaterais de defensa cos Estados Unidos como á adhesión á OTAN**. No seu programa electoral para as eleccións de 1982 comprometérase a convocar un referendo para abandonar a organización atlantista. Unha vez no poder, a posición socialista mudou. En 1983, o congreso do partido aprobou unha resolución favorable á permanencia e o referendo prometido foi posposto. A presión dos EE.UU. e dalgúns países europeos, singularmente de Alemaña, deberon ser un factor decisivo no cambio de postura.

Unha vez asinado o ingreso na CEE (1985), o goberno anunciou a convocatoria do prometido referendo, dirixido agora a ratificar a adhesión. Porén os inquéritos de opinión amosaban a oposición da maioría dos cidadáns á permanencia na OTAN. Non semellaba

sequera que as condicións restritivas á participación español na alianza militar liderada polos EEUU prometidas (permanencia fóra da estrutura militar integrada, prohibición de instalar ou almacenar armas nucleares no territorio español, redución progresiva das bases militares estadounidenses) servisen para modificar a opinión popular. Porén, a intensa campaña propagandística despregada polo goberno e os medios de comunicación, tanto públicos como privados, conseguiron que no **referendo para a permanencia na OTAN**, celebrado o 12 de marzo de 1986 cunha elevada abstención, a maioría dos votantes (56%) apoiase a permanencia na OTAN.

Os **acordos bilaterais con EEUU foron revisados** e as súas forzas armadas abandonaron dúas das bases que tiñan en territorio español, Torrejón de Ardoz (1991) e Zaragoza (1992), pero mantiveron reforzaron a súa presenza nas de Morón e Rota. Ademais, en 1996, o Congreso autorizou ao goberno para solicitar o ingreso na estrutura militar atlantista. En 1995, Javier Solana, ministro de Asuntos Exteriores foi elixido de España, Secretario Xeral da Alianza.

O papel de España no contexto internacional.

Ademais, dos vectores europeo e atlantista, a política exterior española tivo sempre outras dúas áreas de interese preferentes: Latinoamérica e o Mediterráneo.

Durante o franquismo, as **relacións cos países latinoamericanos** estiveron dominadas máis pola retórica que polos resultados prácticos. Tras a incorporación de España á CEE, a proxección económica na área medrou considerablemente grazas aos **investimentos das empresas españolas** (*Telefónica, Repsol*) en sectores produtivos clave (enerxía, banca, telecomunicacións). Procurouse tamén facer valer o papel de España como intermediario entre Europa e América Latina. Procurouse reforzar os vínculos políticos entre as dúas bandas do Atlántico mediante os chamados **Cumios Iberoamericanos**, o primeiro dos cales celebrouse en México en 1991. Porén, nos últimos anos, estas reunións veñen decaendo fronte a puxanza doutros encontros internacionais (os Cumios das Américas, as reunións UE-Comunidade de Estados de América latina e Caribe ou CELAC), os propios procesos de integración rexional (MERCOSUR) e as diverxencias políticas entre os estados latinoamericanos.

O **Mediterráneo** converteuse noutra área de interese prioritaria. O escenario resulta tremendamente complicado: as vellas disputas sobre Xibraltar ou sobre Ceuta e Melilla, a situación do Sáhara occidental, a crecente presión migratoria de orixe africana, a inestabilidade dos países do Magreb, o conflito de Oriente Próximo, etc. Difícil que un Estado como o español poida abordalo unilateralmente.

España procurou desenvolver unha **política de amizade e cooperación cos Estados árabes** mesmo despois do **establecemento de relacións diplomáticas co Estado de Israel** (1986). Tratou de mediar no conflito entre Israel e Palestina coa. Os seus esforzos posibilitaron a celebración da **Conferencia de Paz de Madrid** (1991), iniciando un camiño que levaría á sinatura dos Acordos de Oslo entre a Organización de Liberación de Palestina e o Estado de Israel (1993). Á iniciativa española e europea correspondeu a celebración en Barcelona da **Conferencia Euromediterránea** (1995), que pretendía promover a cooperación, a seguridade, a paz e o benestar na conca mediterránea. Non semella que tales esforzos teñan contribuído en moito á estabilidade e os problemas persisten e mesmo se agravan: o estourido da *primavera árabe* (2010-2012), o interminable conflito árabe-israelí a intervención militar da OTAN en Libia para derrocar o réxime de Gadafi (2011)...

Nesta orientación, resultou extemporánea a **participación española na invasión de Iraq** (2003). Tras a desaparición da URSS e do bloque socialista, impúxose nos EEUU unha política exterior unilateralista que acadou o máximo apoxeo durante a presidencia de George W. Bush (2001-2009). Os atentados do 11-S (2001) proporcionaron a excusa para decidir a intervención en Iraq como parte dun proxecto de reorganización xeopolítica de Oriente Medio. Malia a oposición da comunidade internacional (o Consello de Seguridade da ONU non lexitimou cunha resolución a intervención) e a contestación masiva da opinión pública, o goberno español encabezado por Jose María Aznar converteuse nun dos patrocinadores da acción, xunto co presidente norteamericano e o primeiro ministro británico Tony Blair. Aquela decisión, os **atentados de Madrid do 11-M** (2004) e o intento de manipulación destes por parte do goberno español contribuíron decisivamente á derrota electoral do PP nas eleccións xerais do 12 de marzo de 2004 e á vitoria do PSOE, liderado por Jose Luis Rodríguez Zapatero, que decidiu a retirada das forzas españolas daquela vergoñenta aventura.

A participación en conflitos bélicos e misións humanitarias.

Superado o aislacionismo franquista, a integración en diversas estruturas multinacionais serviu de catalizador para a **proxección exterior do Forzas Armadas españolas**. Desde 1989, as Forzas Armadas españolas **participan en misións no estranxeiro con tres grandes obxectivos estratéxicos**: proporcionar **estabilidade e seguridade**; a **loita contra o terrorismo**; e a **disuasión e defensa do territorio aliado**. A maioría destas misións atenden mandatos da ONU, a Unión Europea e a OTAN, pero tamén son consecuencia de acordos bilaterais.

As primeiras operacións de paz tiñan como obxectivo evitar a escalada dun conflito ou evitar unha traxedia humanitaria, sen abordar as raíces do conflito e con observadores internacionais desarmados. A participación española comezou en decembro de 1988 en Angola. Nos anos 90, tras a fin da Guerra Fría, a ONU acomete misións máis ambiciosas, de segunda xeración, cun enfoque integral, que inclúe aspectos políticos e policiais. Aparece o compoñente civil das operacións de paz. O exemplo máis claro é a UNPROFOR, a primeira forza de "mantemento da paz" en Croacia e Bosnia-Herzegovina no curso das guerras tras a desintegración da antiga Xugoslavia. Naquela altura España participou tamén en operacións en Centroamérica: Nicaragua (1989-1991); eleccións en Haití (1990-91); O Salvador (1992-95) e Guatemala (1994-2002).

Desde mediados dos 1990, tras as crises de Bosnia e o xenocidio en Ruanda, abordáronse operacións cuxo mandato incluía autorización para o uso da forza. O protagonismo comezou a corresponder a OTAN. A misión en Bosnia, a máis importante e longa das que emprendeu España, é un claro exemplo dunha operación que comeza como axuda humanitaria nunha zona en conflito armado, evoluciona cara ao mantemento da paz, máis tarde cara á súa imposición e estabilización. A esta seguiu a de Kosovo ata a súa declaración de independencia (2008).

A estas seguiron as intervencións en Afganistán (ONU, OTAN, 2001-2014), Irak antes citada (2003), Líbano e Colombia (2016) e en Somalia (UE, 2014), Mali (UE, 2013), Republica Centroafricana (UE, 2016), Mozambique (UE, 2021). En 2023, máis de 12.000 soldados e gardas civís teñen participado en 17 misións no exterior, incluídas as tropas presentes en Letonia e Romanía por mor do conflito en Ucraia.

A pesar de que estas operacións acostuman presentarse como "misións humanitarias e de paz", dirixidas a prestar asistencia e protección humanitaria en situacións de crise e conflito, reciben tamén fortes críticas de expertos debido ao risco da súa instrumentalización para satisfacer intereses políticos, ideolóxicos, económicos ou estratéxicos.